

Bir İdeal Olarak Açık Toplum

George Soros

Eğer ortak toplumsal değerlerin yetersizliğinin sıkıntısını çektiğimiz yolundaki tezim doğruysa, o zaman dönemimizde karşımıza çıkan en büyük sınav, ekonomik işlem mantığının büyük ölçüde geçerli olduğu, işlemsel (transactional) diyebileceğimiz küresel topluma uygun bir temel değerler dizisini yerleştirme sorunudur. Bu meseleyi çeşitli boyutlarıyla burada ele almaya çalışacağım. Küresel toplumumuzun erişmeye çalışması gereken bir ideal olarak açık toplum kavramını öne süreceğim. Benim iddiam, bütün dünyada açık toplumların gelişmesini desteklemenin ve küresel bir açık topluma uygun uluslararası kurumları yerleştirmenin, açık toplumların çıkarı gereği olduğu yolundadır. Bu fikri gerçeklikler üzerine temellendirmek için yeterli sayıda kanıt ortaya koymayı hedefliyorum.

Bu, ütopyik bir girişim gibi görünüyor. İnsanlar, daha "açık toplum" kavramını bile bilmiyorlar; bu kavramı, erişmek için uğrunda mücadele etmeleri gereken bir hedef saymaktan çok uzaklar. Aslında, proje, görüldüğü kadar ütopyik değil. Açık toplumun, çok değişik, kendine özgü bir ideal olduğunu unutmamak gerekir. Bu ideal, kavrayışımızın kusursuz olamayacağı, kusursuz topluma hiçbir zaman erişemeyeceğimiz, kusurlular içinde en iyisiyle - yani, olumlu yönde gelişmeye kendisini açık tutan, bunun için çaba gösteren bir kusurlu toplumla- yetinmemiz fikrine dayanır. Bu tanıımı kullandığımızda, ABD, Avrupa Birliği ve dünyanın başka birçok bölgesi, "açık toplum" nitelemesine çok yaklaşmaktadır. Tanımın, kusurlu olma ölçütüne kesinlikle uyuyorlar. Eksik olan nokta, açık toplum kavramının anlaşılması ve bir ideal olarak benimsenmesi. Ama bu açıdan da, gerçeklik, arzulanan hedeften çok uzak değil.

Temsili demokrasi, açık toplumun vazgeçilmez bir unsurudur; piyasa ekonomisi de öyle. Pek çok ülke temsili demokrasiyle yönetiliyor ve dünyanın başka yerlerinde demokrasinin geliştirilmesi, Batı demokrasilerinin açıkça benimsedikleri bir politika hedefi halini alıyor. Son on yılda piyasa ekonomisi gerçekten küresel niteliğe kavuştu; piyasa ekonomisinin ilkeleri, tam bir misyoner ruhuyla savunuluyor ve yaygınlaştırılmaya çalışılıyor.

Öyleyse sorun nerede? Kanımca, piyasa ilkelerinin savunulmasında fazla ileriye gidilmiş ve giderek tek yanlı kalınmıştır. Piyasa köktencilerinin inancına göre, ortak çıkarları gözetmenin en iyi yolu, ödün vermeden bireysel çıkarların peşinden koşulmasıdır. Bu inanç, gerçekliklerle çelişmektedir, yine de çok etkili bir hale gelmiştir. Ayrıca bu inanç, küresel açık topluma giden yolda bir engel oluşturmaktadır. Küresel açık toplum hedefine çok yakınız, ancak piyasa köktenciliklerinin hatalarını görmez, dünyanın ekonomik örgütlenmesi ile politik örgütlenmesi arasındaki uyumsuzluğu düzeltmezsek, söz konusu hedefe ulaşamayız.

Piyasa köktenciliklerinin, komünizm ve köktendincilik gibi, açık topluma taban tabana zıt olmadığını vurgulamak gerekir. Piyasa köktencilikliği yalnızca bir sapmadır. Fikirleri sonraki dönemlerde piyasa köktencileri tarafından saptırılan Friedrich Hayek, açık topluma yürekten inanıyordu. Hayek de, Karl Popper gibi, komünizm ve nasyonal sosyalizm gibi kollektivist akımlardan gelen tehditlere karşı bireyin özgürlüğünü korumak istiyordu; yalnızca, bu amaca hangi araçlarla ulaşılacağı konusunda görüş ayrılığına düşüyorlardı. Popper "parçaparça toplumsal mühendislik"i savunuyordu; Hayek ise, devlet kontrollerinin hedeflenemeyen olumsuz sonuçlarıyla yoğun bir şekilde ilgilendiği için, piyasa mekanizmasına yürekten inanmıştır. "Chicago Okulu"ndaki takipçileri, Hayek'in kaygılarını aşırı uçlara taşımışlardır. Bireysel çıkarların peşinden koşulması, var oluşun bütün boyutlarına nüfus eden evrensel bir ilke haline getirilmiştir: Yalnızca piyasalarda ifade edilen bireysel tecihlerin değil, politikada ifadesini bulan toplumsal tercihlerin de bu ilkeye göre düzenlenmesi öngörülmüştür.

Hatta, bu ilkenin kapsamı sözleşmeler hukukuna kadar genişletilmiştir. Söz konusu ilke, yalnızca birey davranışlarını değil, devletlerin hareket tarzlarını belirlemektedir -"bencil gen" gibi konulardan bahsetmeye gerek bile yok. Piyasa köktencilikliği ile komünizm arasında rahatsız edici bir benzerlik söz

konusudur: Her ikisi de, sosyal bilimlerde dayanak bulmaktadır; biri, piyasa iktidarını temel almakta, öteki ise, Marksizm'e (iktisat dahil, çok daha kapsamlı bir sosyal sistemler teorisi) dayanmaktadır.

Bugün, açık toplum için, piyasa köktencilığının komünizmden daha büyük bir tehdit olduğunu düşünüyorum. Komünizm, hatta sosyalizm artık gözden düşmüştür, piyasa köktenciligi ise yükselmektedir. Bugün dünyada paylaşılan değerler varsa, bunlar şu inanca dayanan değerlerdir: Bireylerin kendi çıkarlarının peşinden koşmasına olanak tanınmalıdır ve ortak çıkarların onları harekete geçireceğini beklemek boş ve yararsızdır. Kuşkusuz, bu noktada genel bir görüş birliği olduğunu söyleyemeyiz ama söz konusu inanç, açık topluma duyulan inançtan çok daha yaygındır. Üstelik, piyasa köktenciligi, piyasa merkezli politikaların ürettiği olumlu sonuçların akabinde giderek daha fazla itibar kazanmaktadır - özellikle, bu politikalarından yararlanan gruplar arasında. Politika paranın etki alanında olduğu ölçüde, söz konusu grupların da nüfuzu artmakta, bu gruplar giderek en etkili kesimler haline gelmektedir.

Dolayısıyla, bu bölümde gerçekleştirmek istediğim iki hedef var: Piyasa köktencilığının yanlışlarını göstermek ve açık toplum ilkelerini yerleştirmek. İlk hedef nispeten kolay. Mali piyasaların denge kurma eğiliminde olmadığını daha önce gösterdim. Burada işaret etmek istediğim nokta, toplumsal değerlerin piyasalarda ifade bulmadığından ibaret. Piyasalar mevcut servet dağılımını yansıtırlar; söz konusu serveti sosyal adalet ilkelerine göre yeniden dağıtma gibi bir işlevleri yoktur. Demek ki, sosyal adalet, piyasa ekonomisinin mekanizmalarıyla ulaşılabilecek bir hedef değildir. İktisat teorisi, refah dağılımını verili kabul eder, kazananlara zararlı çıkanların kayıplarını telafi edecek ve bunun dışında hâlâ paylaşılacak gelir artışı sağlayan her politikanın, refahı artırdığını ileri sürer.

Kazançlı kesimlerin, zararlı çıkanların kayıplarını telafi etmesinin gerekli olup olmadığı konusunda sessiz kalır, çünkü bu, bir toplumsal değer meselesidir ve iktisat bilimi değer yargılarından bağımsız kalmaya çalışır. Piyasa köktencileri, bu argümana dayanarak, piyasaları tamamen serbest bırakmanın en iyi politika olduğunu ileri sürerler.

Eğer piyasalar genel denge üretseydi ve sosyal adalet meseleleri çözüme kavuşturulsaydı, bu geçerli bir argüman olurdu; bu iki koşul da yerine getirilmemektedir. Bu da istikrarı sağlamak ve eşitsizliği azaltmak için ekonomiye bir çeşit politik müdahalede bulunulmasını gerekli kılmaktadır. İşte bu noktadaki ciddi sorun, politik kararların, piyasalardan da kusurlu olmasıdır. Bu, serbest piyasalar lehinde ortaya konabilecek güçlü bir argümandır, hatta piyasa köktencilerinin elindeki en güçlü argümandır ama genellikle bunu suistimal ederler. Politik kararların piyasaların etkinliğine müdahalede bulunması gerçeği, politikanın ekonominin dışında tutulması gerektiği yolunda bir çıkarım yapılmasını meşru kılmaz. Politika yozlaşmış ve verimsiz olabilir, ama bu, politikayı yeryüzünden silebileceğimiz anlamına gelmez. Köktenci argüman, kusursuz bir dünya için geçerli olabilir, ama kusurlu dünyaların en iyisi için anlamlı değildir. Açık toplum, kusurlu dünyaların en iyisini bulmaya yönelik bir arayıştır.

İkinci hedefim çok daha güç ulaşılabilecek bir hedef. Açık toplum kolay anlaşılır bir kavram değil, bu kavramı berraklığa kavuşturmak açısından pek başarılı olduğum söylenemez. Tam tersine, okurun kafasını karıştırmak için adeta elimden geleni yapmış görünüyorum. Bu terimi en azından üç farklı biçimde kullandım. Açık toplumu, dengeye yakın koşullarla eşanlamlı kullandım; ayrıca açık toplumun, gerçeklikte yaklaşılabilecek ama ulaşılamayacak bir ideal durum olduğunu da söyledim. Bu iki tez birbiriyle çelişir gibi görünüyor, çünkü gerçeklikte dengeye yakın koşullara ulaşmak mümkündür. Şimdi de, açık toplumu, ulaşmak için çaba harcanmaya değer bir hedef olarak göstermek istiyorum. Bütün bunlar gerçekten kafa karıştırıcı. Açık toplum bir ideal midir, yoksa gerçek koşulların bir betimlemesi midir?

Daha özelden, batı demokrasileri açık toplumu temsil ederler mi? Bu sorunun yanıtı şudur: Açık toplum hem bir idealdir, hem de gerçekliğin bir betimlemesidir, çünkü açık toplum alışılmadık, pek rastlanmayan türde bir idealdir: Kendisini gelişmeye açık tutan kusurlu bir toplumdan bahsediyoruz. Batı demokrasileri de, yalnızca bir açıdan açık toplum ölçütlerine uymamaktadır: Açık toplumu,

gerçekleştirilmesi arzulanır bir hedef olarak kabul etmemektedirler. Kendi ülkeleri için kabul etseler bile, ulusal politika hedefi olması gereken evrensel bir ilke olarak kabul etmemektedirler. Uluslararası ilişkiler, hâlâ, ulusal egemenlik ilkesine dayanmaktadır. Açık toplum bir evrensel ilke işlevi görebilir mi? Ulusal egemenlik ilkesiyle uzlaştırılabilir mi? Bugün karşı karşıya olduğumuz kritik mesele budur.

Bu meseleyi, kitabın, tarihsel açıdan günümüzü değerlendirdiğim ikinci kısmında ele alacağım. Bu bölümde, açık toplumun bir evrensel ilke olarak karşılaştığı kavramsal zorluklardan bazılarını incelemeye çalışacağım. Bu bölüm, yukarıda değindiğim bu kritik meselenin daha pratik bir düzeyde incelenmesi için hazırlık olarak yapılan bir felsefi araştırma niteliği taşıyor.

Evrensel Fikirlerin Geçerliliği

Açık toplum, bir evrensel fikir olarak, özgürlük, demokrasi, hukuk düzeni, insan hakları, sosyal adalet ve toplumsal sorumluluk ilkelerini temsil etmektedir. Ortak bir hedef olarak açık toplumun benimsenmesinin önündeki engellerden biri, evrensel fikirleri kabul etmeme yönündeki hayli yaygın eğilimdir. Bunu vakıf ağlarımı kurduktan sonra fark ettim, açık konuşmak gerekirse, doğrusu bundan dolayı çok şaşırđım. Vakıf ağlarımı kurarken, bu terimi kullanmasalar da, açık toplum ilkelerinden esinlenmiş kişiler bulmakta hiç zorluk çekmedim. Açık toplumla neyi kastettiğimi açıklamam gerekmiyordu: Herkes, bu terimin, içinde yaşadıkları kapalı toplumun karşıtı anlamına geldiğini anlıyordu.

Batı'nın tutumu daha rahatsız ediciydi. İlkın Batı'daki kişilerin bir tarihsel fırsatı daha yavaş farkettiklerini düşündüm; ama sonunda eski komünist ülkelerin geçiş dönemini kolaylaştırmalarında yardımcı olacak bir evrensel fikir olarak açık toplumu gerçekten pek önemsemedikleri sonucuna varmak zorunda kaldım. Soğuk Savaş propagandası beni yanlış yönlendirmişti. Özgürlük ve demokrasi hakkında söylenen bütün o sözler, propagandadan başka birşey değildi.

Sovyet sisteminin çöküşünden sonra, bir ideal olarak açık toplumun cazibesi eski komünist ülkelerde bile yok olmaya başladı. İnsanlar hayatta kalma kavgasına gömüldüler ve başkaları ceplerini doldururken toplumun ortak yararı üstüne kafa yormaya devam edenler, geçip gitmiş bir dönemin değerlerine mi sorusunu kendilerine sormak zorunda kaldılar -aslında, genellikle o değerleri korumaya çalışıyorlardı. İnsanlar evrensel fikirlere kuşkuyla bakmaya başlamışlardı. Komünizm evrensel bir fikirdi ve insanları nereye götürdüğü ortadaydı!

Bunun üzerine, açık toplum kavramını esaslı bir şekilde yeniden değerlendirmeye giriştim. Evrensel fikirlerden kaçınmanın çok sağlam gerekçeleri olduğunu gördüm. Çok tehlikeli olabiliyorlardı -özellikle mantıksal sonuçlarına götürüldüklerinde. Fikirlerin kendi hayatlarının olması, gerçeklikten çok uzaklaşmaları, yine de gerçeklik üzerinde etkide bulunmaları, insan türünün yanılabilir oluşunun göstergelerinden biridir. Ama evrensel değerler olmadan da yapamayız. (Bireysel çıkarların peşinden koşulması da bir evrensel fikirdir. - bu niteliği kabul edilmese de durum değişmez.) İçinde yaşadığımız dünya, bazı yönlendirici ilkeler olmadan anlamlandırılmayacak kadar karmaşıktır. Bu düşünce silsilesi, beni, bir evrensel fikir olarak yanılabilirlik [fallibility] kavramına götürdü ve açık toplum kavramını yanılabilirliğimizin kabulü üzerine inşa etmeye çalıştım.

Aydınlama

Bu noktada, içinden çıkılmaz zorluklarla karşılaştım. Yanılabilirliğimizin kabul edilmesi, bir toplumu açık kılan faktördü; ama tek başına bir toplumu bir arada tutmak için yeterli değildi. Başka birşey daha gerekiyordu - başkalarını dikkate alma, bazı ortak değerler. Bu değerler, yanılabilirliğimizin kabul edilmesiyle beslenmelidir, ama bu kabulden mantıksal olarak çıkarılamazlar. Eğer bu mümkün olsaydı, yanılabilirliğimizin kendisi sorgulanır hale gelirdi. Bu da, şu anlama gelir: Bir evrensel fikir olarak açık toplum tam anlamıyla tanımlanamaz; her toplum kendi tanımını üretmelidir, yine de yanılabilirlik ve başkalarını dikkate alma gibi bazı genel ilkeler bu tanımın içinde bulunmalıdır.

Karl Popper, kavramların soldan sağa tanımlanmasına karşı çıkmıştır: "Açık toplum ... şudur" şeklinde bir tanım, ona göre, yanıltıcıdır. Popper, sağdan sola tanım yapılmasını tercih ediyordu: Bir şeyi önce tanımlamak, ardından sınıflandırmak gerekir. Bu yüzden yapıtları "izm"lerle doludur. Yine de Popper'in tavsiyesine uymaya çalışacağım. Kurduğum vakıf ağında, hiçbir zaman açık toplumu tanımlamadık. Eğer tanımlasaydık, organizasyon daha kemikleşmiş hale gelirdi; bu haliyle, esneklik ayırt edici özelliğimiz oldu. Ancak, açık toplum kavramının genel kabul görmesini istiyorsam, bu kavramın ne olduğu ortaya koymam gerekir. Yanılabilirliğimizin kabul edilmesinin, açık toplum ilkelerinin yolunu nasıl açtığını göstermek zorundayım.

Yukarıda işaret etmeye çalıştığım üzere, bu hiç de kolay bir iş değil. Her felsefî argüman ister istemez sonu gelmeyen yeni sorular ortaya çıkarır. Eğer işe sıfırdan başlamaya kalkarsam, pek fazla ilerleme kaydedemem, çünkü kendi ördüğüm anlam ağı içinde hapsolürüm. Tecrübelerime dayanarak konuşuyorum. Bir dönem, kendi felsefemi oluşturmak için ömrümün tam üç yılını harcamıştım, sonuçta başladığım noktaya dönmüş, bir adım ileri gidememiştim.

Şanslıyım ki, sıfırdan başlamak zorunda değilim. Aydınlanma filozofları, özellikle Kant, aklın kurallarından evrensel olarak geçerli buyruklar çıkarsamaya çalışmıştı. Mükemmel olmayan başarıları, yanılabilirlik önermesini doğrulamakta ve argümanım için bir temel sağlamaktadır.

Aydınlanma, daha önceleri egemen olan ahlâkî ve politik ilkelerden ileriye doğru atılmış dev bir adımı temsil etmektedir. O zamana dek, ahlâkî ve politik otorite, kutsal ve dünyevî olan dışsal kaynaklardan devşiriliyordu. Akla, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar verme imkânı tanımak, muazzam bir yenilikti. Bu, modern çağın başlangıcıydı. İster kabul edelim, ister etmeyelim, Aydınlanma, politika ve ekonomi hakkındaki fikirlerimizin -aslında dünyaya bakış açımızın- temellerini oluşturmuştur. Aydınlanma filozofları artık okunmuyor -şahsen ben onları okumakta güçlük çekiyorum- ancak fikirleri bizim düşünme şeklimize kazınmış durumda. Aklın egemenliği, toplum ve devletin temeli olarak toplumsal sözleşme fikri, bilimin üstünlüğü, insanlığın evrensel kardeşliği -bunlar, temel temaları arasında yer alıyordu. Aydınlanma'nın politik, toplumsal ve ahlâkî değerleri, Bağımsızlık Bildirgesi'nde hayran olunacak bir açıklıkla ortaya konmuştur ve söz konusu bildirge, bugün de, dünyanın dörtbir yanında insanlar için esin kaynağıdır.

Aydınlanma yoktan var olmadı: Kökenleri , Yunan felsefesine ve daha sınırlı ölçüde (Eski Ahit'in tektanrı geleneğine dayanan) Hristiyanlık'a uzanıyor. Bütün bu fikirlerin, evrensel bir bakış açısına dayandığını unutmamak gerekir -bunun tek istisnası Eski Ahit'tir ki; kitapta, kabile tarihi tektanrıcılıkla birleştirilmiştir. Aydınlanma, geleneği, nihaî otorite olarak kabul etmek yerine, eleştirel incelemeye tâbi tuttu. Geleneksel ilişkilerin yerini toplumsal ilişkiler alabilirdi. Böylece toplumsal sözleşme fikri doğdu. Sonuçlar heyecan vericiydi. İnsan zihninin yaratıcı gücü önünde hiçbir engel kalmamıştı. Yeni yaklaşımın aşırıya götürülmesine şaşmamak gerekir! Fransız Devrimi'yle, geleneksel otorite devrildi ve nihaî karar yetkisi akla tanındı. Aklın bu işe uygun olmadığı görüldü ve 1789 ateşi ve heyecanı 1793 terörüne dönüştü. Fakat, Aydınlanma'nın temel ilkeleri gözden düşmemişti; tam tersine, Napolyon orduları modernitenin fikirlerini Avrupa'nın dört bir yanına taşıdılar.

Modernitenin başarıları göz kamaştırıcıdır. Bilimsel yöntemle inanılması güç buluşlar yapıldı, teknoloji bu buluşları üretken kullanıma sundu. İnsanlık doğa üzerinde egemenlik kurdu. Ekonomik girişimler fırsatları değerlendirdiler, piyasalar arz talep dengelerini sağladı ve hem üretim hem de hayat standartları, önceki çağlarda hayal bile edilemeyecek düzeylere ulaştı.

Bu çarpıcı başarılarla karşın, akıl kendisinden beklenenleri, özellikle toplumsal ve politik alanda tam karşılayamadı. Niyetler ile sonuçlar arasındaki uçurum kapatılamadı; aslında, niyetler ne kadar radikal ise, sonuçlar o derecede büyük hayal kırıklıkları yarattı. Kanımca, bu durum , hem komünizm hem de piyasa köktencilliği için geçerlidir -her iki fikir de bilime dayandıklarını iddia eder. Özellikle, mevcut durum ile ilintili olan önemli olan bir tasarlanmamış sonuç durumuna dikkat çekmek istiyorum. Aydınlanma'nın özgün politik fikirleri uygulamaya konunca, ulus-devlet fikrini pekiştirme işlevi görmüştür. Aklın

egemenliğini kurmak isteyen insanlar yöneticilere isyan etmişti ve ele geçirdikleri iktidar egemen olanın iktidarıydı. Böylelikle, egemenliğin ulusa ait olduğu ulus-devlet doğdu. Ulus-devlet, ne tür olumlu vasıfları olursa olsun, evrenselci hedeflerden çok uzak bir yapıdır.

Kültür alanında, geleneksel otoritenin gözden düşürülmesi, büyük sanat ve edebiyat yapıtları üreten bir entellektüel canlanma yarattı, ama uzun bir heyecan verici denemeler döneminin ardından, 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, bütün otoritelere meydan okunmuş ve söz konusu canlılık yok olmaya yüz tutmuştu. Seçenekler yelpazesi öylesine genişlemişti ki, sanatsal yaratım için gereken disiplini sağlayamıyordu. Bazı sanatçılar ve yazarlar kendi özel dillerini oluşturmayı başardılar, ancak ortak zemin artık dağılıp gitmiştir.

Aynı hastalık, toplumunda büyük kesimini etkisi altına almış görünmektedir. Başta Kant olmak üzere Aydınlanma filozofları, aklın evrensel özelliklerine dayanarak evrensel olarak geçerli ahlâk ilkelerini saptamaya çalışmıştı. Kant'ın kendisine biçtiği görev, aklın, ahlâk için, geleneksel, dışsal otoriteden daha iyi bir temel sağladığını göstermekti. Ama modern toplumumuzda, her türlü ahlâkın temelleri ve rasyonel gerekçeleri sorgulanmaktadır. Şu ya da bu türlü bir ahlâkî rehberliğe duyulan ihtiyaç kolay kolay ortadan kalkmamakta; aslında, bugün, bu ihtiyaç karşılanmadığı için, geçmişte olduğundan daha şiddetli hissedilmektedir. Ama o rehberliği sağlayabilecek ilkeler kuşkuyla karşılanmaktadır.

Bir önermenin etkili olması için doğru olması gerekmiyorsa, doğruyu aramanın ne anlamı olabilir? Saygınlık kazandıran, dürüstlük veya erdem değil de başarıysa, dürüst olmanın ne gereği var? Toplumsal değerler ve ahlâkî ilkeler hakkında kuşkular duyulmasına karşın, paranın değeri konusunda kuşkuya hiç yer yoktur. Böylelikle, para, başlı başına bir değer olma rolünü gaspetmektedir. Aydınlanma'nın fikirleri dünyaya bakışımızı belirlemede, soylu hedefleri beklentilerimizi şekillendirmeye devam etmektedir, ama günümüzün egemen ruh hali, para hırsından başka birşey değildir.

Aydınlanma'nın anladığı biçimle aklı, Aydınlanma'nın kutsal ve dünyevî, egemen dışsal otoriteleri tâbi tuttuğu türden eleştirel bir incelemeye tâbi tutmanın tam zamanıdır. Son iki yüzyıl boyunca akıl çağına yaşadık -bu, aklın sınırları olduğunu keşfetmeye yetecek kadar uzun bir süredir. Yanılabilirlik Çağı'na girmeye hazırız. Böyle bir değişimin sonuçları aynı ölçüde heyecan verici olabilir ve geçmiş tecrübelerden ders çıkarmış olarak, yeni bir çağın başlangıcı için karakteristik sayılabilecek aşırılıkların bazılarında kaçınılabiriz.

Ahlâk Felsefesi

Ahlâkın ve toplumsal değerlerin yeniden inşasına, düşünümsel [reflexive] niteliklerini kabul ederek başlamamız gerekir. Bu, kendi içinde tutarlı bir yaklaşımdır ve deneme-yanılma için geniş alan bırakır. İhtiyaç duyduğumuz türden küresel toplumun yaratılması için, böylelikle sağlam bir temele kavuşuruz.

Kant, kategorik buyruklarını üretirken, öz çıkarını ve arzularını bir yana bırakarak aklın rehberliğinde hareket eden ahlâkî bir eyleyicinin varoluşuna dayanabiliyordu. Böyle bir eyleyici, iradesi dışsal nedenlere tâbi eyleyicinin "heteronomi"sinin tersine, iradenin özgürlüğüne ve otonomisine sahiptir.

* Bu otonom, rasyonel eyleyici, bütün rasyonel varlıklar için geçerli olmaları anlamında nesnel olan koşulsuz ahlâkî yargıları ayırt edebilir. Bütün insanları araç olarak değil, amaç olarak gör; her zaman evrensel yasa çıkarır gibi hareket et; sana nasıl davranılmasını istiyorsan, başkalarına da öyle davran - bunlar kategorik buyruklardır. Söz konusu buyrukların koşulsuz otoritesi, insanların otonom ve rasyonel eyleyiciler oldukları fikrine dayanır.

Mesele, Kant'ın tanımladığı rasyonel eyleyicinin mevcut olmamasıdır. Bir soyutlama süreciyle yaratılmış bir yanılısamadır bu eyleyici. Aydınlanma filozofları, kendilerinin, zamanlarından bağımsız ve engellerden uzak olduğunu düşünüyorlardı, ama gerçekte Hıristiyan ahlâkının ve yerleşmiş toplumsal yükümlülük duygusunun egemen olduğu toplumlara derinden bağlıydılar. İlişkilerin bireysel çıkar hesaplarına göre

yürütüldüğü bir işlemsel toplumu hayal bile edemezlerdi. Piyasa köktencisi hukuk ve toplum araştırmacılarının öne sürdüğü gibi bir sözleşmeyi bozmanın bir fiyatı olduğu fikrini savunmak, referans çerçevelerinin dışındaydı.

Aydınlanma filozofları toplumlarını değiştirmek istiyorlardı. Bu amaçla, dışsal otoritenin buyruklarını değil kendi vicdanının sesini dinleyen, akılla donanmış her türlü bağdan, kayıttan kurtulmuş bireyi icat ettiler. Gerçekten her türlü bağdan kurtulmuş bir bireyin vicdanı olamayacağını gözden kaçırdılar; bu birey olsa olsa tamamen bencil veya ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini hiçbir şekilde kestiremeyen bir kişi olurdu. Görev duygusu, bağlardan kurtulmuş bireye değil, topluma dayanır. Toplumsal değerler içselleştirilebilir, ama kökleri, bireyin mensup olduğu ailede, cemaatte, çevrede ve gelenekte bulunur ve düşünümsel bir biçimde evrim geçirir.

Piyasa ekonomisi, hele küresel ölçekte işlerken, bir cemaat oluşturamaz; bir şirket tarafından istihdam edilmek, bir cemaate mensup olmakla aynı şey değildir -özellikle işletme yöneticileri, diğer bütün değerlendirmeleri bir yana kar güdüsüne öncelik veriyorsa ve birey her an işten çıkarılma riskiyle karşı karşıyaysa. Günümüzün işlem toplumunda insanlar, kategorik buyruklarla yönlendirildiklerini düşünerek hareket etmiyorlar; mahkumun ikileminin bir örneğini oluşturduğu hesaplamalar, davranışlarına daha fazla ışık tutuyor. Kant'ın ahlâk metafiziği, aklın dışsal otoriteyle mücadele ettiği bir çağa uygundu, ama dışsal otoritenin bulunmadığı bugünün koşullarında son derece geçersiz görünüyoruz. Doğru ile yanlış arasında ayırım çizgisi çekme ihtiyacı sorgulanıyor bugün. Bir hareket tarzı istenen sonucu sağlıyorsa, neden doğruyu, yanlış düşünmek gereksin? Doğruyu aramaya ne gerek var? Neden dürüst olalım? Başkalarını neden dikkate alıp, onlar için kaygı duyalım? Küresel toplumu oluşturan "biz" kimiz ve bizi bir arada tutan değerler neler? Bugün yanıtlanması gereken sorular bunlar.

Ne var ki, Aydınlanma'nın ahlâk ve politika felsefesini, yalnızca büyük hedeflerine ulaşamadığı için, büsbütün gözardı etmek de bir hata olacaktır. Yanılabilirlik ruhu ile, öteki uca savrulmak yerine, aşırılıklarını düzeltmemiz gerekir. Toplumsal değerlere sahip olmayan bir toplum ayakta kalamaz; küresel bir toplumu bir arada tutmak için evrensel değerlere ihtiyaç vardır. Aydınlanma bir dizi evrensel değer önermiştir ve biraz silikleşmiş gibi görünen hatırası bugün hâlâ canlıdır. Aydınlanma'yı bir kenara atmak yerine, güncelleştirmemiz gerekir.

Engellerle Karşılaşan Birey

Aklın yerine yanılabilirlik ilkesini koyarak ve Aydınlanma filozoflarının her türlü engel ve bağdan uzak saydığı bireyi yerine "engellerle karşılaşan birey" kavramını yerleştirerek, Aydınlanma'nın değerleri günümüze aktarılabilir. "Engellerle karşılaşan bireyler" kavramıyla, topluma ihtiyaç duyan, tam biryalıtılmışlık içinde yaşayamayan, ama Aydınlanma döneminde insanların ayırına bile varamayacakları kadar hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan aidiyetten yoksun kalmış bireyleri kastediyorum. Engellerle karşılaşan bireylerin düşünüşü, içinde buldukları toplumsal ortamdan, aile ve diğer bağlarından, yetiştikleri kültürden etkilenir, ama onlar tarafından belirlenmez. Bu bireyler, zaman dışı, perspektifsiz bir konumda bulunmazlar. Mükemmel bilgiyle donanmış değildirler, ayrıca kendi çıkarlarının peşinden koşmadıkları söylenemez. Hayatlarını sürdürmek için kavga etmeye hazır dırlar, ama kendi içlerine kapanmış da değildirler. Ne denli iyi mücadele ederlerse etsinler, ölümsüz olmadıklarına göre sürekli hayatta kalmaları mümkün değildir. Daha büyük ve daha kalıcı bir şeye ihtiyaçları vardır, ama yanılabilir varlıklar oldukları için bu ihtiyaçlarının farkına varmayabilirler. Bir başka deyişle, onlar, soyut aklın ürettiği kişiler değil, düşünüşleri hatalı olabilecek, gerçek insanlardır.

Engellerle karşılaşan birey fikrini ortaya koyarak, kuşkusuz, Aydınlanma filozoflarıyla aynı tür soyut düşünceye başvurmuş oluyorum. Onların teorileriyle ilgili deneyimlerimizden yola çıkarak bir başka soyutlama öneriyorum. Gerçeklik bizim yorumumuzdan her zaman daha karmaşıktır. Dünyada yaşayan insanlar çok büyük bir çeşitlilik gösterir: Bir uçta Aydınlanma idealinin pek uzağında olmayan insanlar bulunur, öteki uçta birey olarak davranmayı hemen hemen hiç beceremeyen insanlar vardır. Kuşkusuz,

çoğunluk ikinci gruba çok daha yakındır. Engellerle karşılaşan birey kavramı bütün bir çeşitliliği kapsamaktadır.

Asıl mesele, küreselleşmiş bir toplumun engellerle karşılaşan bireylerinin ait olma ihtiyacını hiçbir zaman karşılayamayacak olmasıdır. Küresel toplum hiçbir zaman bir cemaat haline gelemmez. Bin bir türlü kültür ve geleneği barındıran küresel toplum, fazla büyük ve çeşitlidir. Cemaat arayanlar başka yerlere yönelmek zorundadır. Küresel toplum her zaman soyut, evrensel bir fikir olarak kalacaktır. Engellerle karşılaşan bireyin ihtiyaçlarına saygı göstermeli, bu ihtiyaçların karşılanamadığını kabul etmeli, ama onları eksiksiz bir şekilde karşılamaya kalkışmamalıdır, çünkü hiçbir toplumsal örgütlenme biçimi bu işlevi yerine getiremez.

Küresel bir toplum kendi sınırlarının farkında olmalıdır. Küresel toplum evrensel bir fikirdir ve evrensel fikirler aşırıya götürülürse tehlikeli olabilir. Özellikle bir küresel devlet, bir küresel toplum fikrini aşırı noktaya taşıyacaktır. Bir evrensel fikir olarak açık toplumun yapabileceği tek şey, küresel toplumu oluşturan milyarlarca bireyin ve çok çeşitli kültürlerin bir arada yaşaması için gerekli kural ve kurumlara bir temel sağlamaktır. Ama bireylerin aidiyet ihtiyaçlarını karşılayacak cemaati sağlayamaz. Yine de, küresel bir açık toplum, piyasa kuvvetlerinin ve ekonomik işlemlerin basit bir toplamından öte bir nitelik taşımaktadır. Bir toplumu bir arada tutabilmek için hem çıkar ortaklığı hem de deney ortaklığı gereklidir. Çıkar ortaklığı kısmen, insanların karşılaştığı ortak sorunlarla, kısmen de o sorunlarla karşılaşan insanlarla yaratılır.

Karşılıklı bağımlılığa dayanan günümüz dünyasında ortak sorunlar bulmak güç değildir. Tahrip edici silahlı çatışmalardan, özellikle bir nükleer savaştan kaçınılması; çevrenin korunması; küresel bir maliye ve ticaret sisteminin devam ettirilmesi: Bu hedeflere karşı çıkacak pek az kişi çıkar. Mesele, bu sorunlarla karşı karşıyayken cemiyeti kurmaktadır.

Aydınlanma, insanların evrensel kardeşliğini, rasyonel eyleyiciyle, engellerle malûl olmayan bireyde temellendirmişti . Rasyonel eyleyici yanılabilen bir varlık olduğu ve evrensel kardeşlik fikirlerinin değil, kendi çıkarlarının peşinden koştuğu için, bu temelin pek sağlam olmadığı ortaya çıktı. Daha sağlam bir temel bulmamız gerekiyor. Ben, onun yerine, yanılabilen eyleyiciyi, engellerle karşılaşan bireyi koymayı öneriyorum. Ortak yanılabilirliğimize, ahlâkımıza ve -kabul etmemiz gerekir ki- bencillliğimize dayanan minimal bir insanlık kardeşliği söz konusudur. Bireyler olarak eksikiz, bir topluma ait olmamız gerekiyor. Artık ekonomi küresel hale geldiğine göre, küresel bir topluma ihtiyaç duyuyoruz.

Bireysel çıkarlara göre öncelik tanınması gereken birtakım ortak çıkarlar olduğunu kabul etmeksizin bir toplum sahibi olamayız, ama yanılabilirliğimiz söz konusu ortak çıkarların neler olduğunu bilmekten korumaktadır. Dolayısıyla, ortak çıkarlarımızın neler olduğunu görüş birliğine varmamızın ve onlara nasıl erişeceğimizin yollarını gösterecek kurallara ihtiyacımız var. Bu da, uluslararası hukuk ve uluslararası kurumlara duyduğumuz ihtiyacı gündeme getirir. Buradan küresel devletin gerekliliği fikrine varamayız, ama ulusal egemenliğin uluslararası ortak çıkarlara tâbi olması gerektiği sonucuna varırız: Ortak çıkarların neler olduğu hakkında karar vermenin çok zor olduğunu kabul ederek, bu kararlar mümkün olan en aşağı düzeyde alınmalıdır. Söz konusu düzey ne kadar düşük tutulursa, bireyin kişisel çıkarlarının karşısında ikinci planda sayacağı bir cemaat yaratmak o kadar kolaylaşacaktır; ama bir cemaate mensup olma gönüllülük ilkesine -yani, devlet dahil her düzeyde uygulanması gereken bir evrensel ilkeye- dayanmalıdır.

Açık Toplumun İlkeleri

Bütün bu hazırlık açıklamalarından sonra, artık açık toplumla neyi kastettiğim anlatmaya geçebilirim. Açık toplum, koşul ve ortam dışı bir kavram sayılabilir. Zaman üstü, evrensel olarak geçerli ilkeler ile tarihin şu anında bir açık toplumun neleri kapsadığının zamanla sınırlı, özgül bir betimlemesi arasında bir ayırım yapmaya çalışacağım. Tabii ki, farklı dönemler, toplumlar ve bireyler de, evrensel ilkelere farklı

tanımlar getirebilirler. Benim yapacağım tanım, çeşitli özgürlükleri, insan haklarını, hukuk düzenini ve toplumsal sorumluluk ve sosyal adalet duygusunu içerecektir.

Düşünce ve ifade özgürlüğü ile tercih özgürlüğü, doğrudan doğruya yanılabilirliğimizden çıkarsanabilir: Mutlak doğru erişemeyeceğimiz bir şey olduğu için, insanlara kendi adlarına düşünme ve kendi tercihlerini yapma özgürlüğünü tanımak zorundayız. Kavrayışımızın kusurlu olması, hiçbir mutlak doğru olmadığı anlamına gelmez; tam tersine, yeterli bilgiye ulaşamamız, bir inanç unsuruna ihtiyacımız olduğunu gösterir. Açık toplumun din aleyhtarı hiçbir tavrı yoktur. Ama din kendisine inanmayanlar üzerinde baskı kurmaya kalkarsa, açık toplumun ilkeleri zedelenmiş olur.

Düşünce özgürlüğü eleştirel düşünmeye olanak tanır, tercih özgürlüğü de piyasa mekanizmasının işlemlerini sağlar. Her ikisi de kişiler arası işleyen süreçlerdir; düzgün işlemlerini güvence altına almamız hepimizin yararınadır.

Bireysel insan hakları, kendi varlığının bilincinde olan, düşünen eyleyiciler olmamızdan ve otonom kararlar verebilme yeteneğimizin bulunmasından çıkarsanabilir. İnsan hakları fikri, Hıristiyanlık'ın insan ruhu fikrinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ne var ki, farklı insan haklarının birbiriyle çatışabileceğini de kabul etmemiz gerekir. Örneğin, kadın hakları, ceninin haklarına karşı konumlanabilir. Ben insan haklarını, insanın düşünen bir eyleyici olması öncülüne dayandırdığım için, bu tartışmada hangi tarafın haklarına öncelik verilmesi gerektiği konusunda hiçbir kuşku yok; ama argümanlarını insan ruhuna dayandıran, dolayısıyla karşı tarafı öne çıkaran kişiler de var. Bu konu, bugün ABD'de görüş ayrılıklarına, kamplaşmalara neden olmaktadır. Farklı toplumlar farklı gelişme aşamalarında ve gelişmeleri farklı biçimler alabilir.

Dolayısıyla, insan haklarının hayata geçirilmesi konusunda toplumlar arasında farklılıklar görülmesi doğaldır. Daha az gelişmiş toplumların yöneticileri, kendi ülkelerinde daha düşük standartların geçerli olması gerektiğini savunuyorlar. Yaşam koşulları söz konusu olduğunda sözlerinde haklılık payı bulunabilir, ama düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda aynı şey söylenemez. Kendi başlarına düşünebilenlerin insan haklarının, az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş demokrasilerde olduğundan daha büyük bir kıskançlıkla korunması gerektiği kanısındayım, çünkü o ülkelerde kıt olmalarından kaynaklanan fazla değerleri vardır.

'Sosyal ve ekonomik özgürlükler'e ve onlara tekabül eden insan haklarına -örneğin, aç kalmama özgürlüğüne ya da karnını doyurma hakkına- bütünüyle kuşkuyla yaklaşıyorum. Hakların uygulamaya konması gerekir; ekonomik hakların uygulamaya konması görevi de devlete düşecektir, bu da, devlete ekonomide fazla büyük bir rol verme anlamına gelir. Eğer devlet ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında en etkili aktör olsaydı, bu konuda daha az itiraz yöneltmek gerekirdi. Ama bu argüman denenmiş ve iflas etmiştir. Ben, sosyal adaleti doğrudan doğruya açık toplumun ana ilkelerinden biri haline getirerek yoksulluğu azaltma ihtiyacını ilke olarak benimsemeyi tercih ediyorum. Bu yaklaşım, sınırları aşmak gibi bir üstünlüğe sahiptir. Küresel kapitalizmde tek tek devletlerin yurttaşların refahını gözetmek açısından sınırlı yeteneğe sahip olduğunu göz önüne almalıyız, ama zenginlerin yoksulların yardımına koşması yerinde olacaktır; dolayısıyla sosyal adalet uluslararası bir meseledir.

Sosyal adalet tam anlamıyla eşitlik demek değildir; çünkü böyle bir yaklaşım bizi komünizme geri götürebilir. Ben, Rawls'un sosyal adalet kavramını tercih ediyorum. Rawls'a göre, toplam servette bir artışın en dezavantajlı kesimlere de belli bir yarar getirmesi gerekir. Buradaki "belli bir yarar"ın anlamını her toplumun, kendisi için tanımlaması gerekir ve bu tanım zaman içinde değişir. Ama "daha düzgün bir oyun sahası"nın yaratılması, kuşkusuz, uluslararası kurumların hedefleri arasına girmelidir. Bu düşüncüyü 12. Bölüm'de geliştireceğim. Pekiyi mülkiyet hakları üzerine ne söylenebilir? İnsan haklarına benzer bir temel ilke olarak kabul edilmeli midir? Bu soruya iki türlü de yanıt verebilirim. Özel mülkiyetin bireysel özgürlük ve otonomi için temel değer taşıdığı ve açık toplumun ayrılmaz bir parçası olduğu konusunda en küçük bir kuşku yok; ama bütün hakların yükümlülükler getirdiğine de inanıyorum. Bu, mülkiyet

hakları için olduğu kadar insan hakları için de geçerlidir; mülkiyet söz konusu olduğunda haklar ve özgürlükler aynı kişiye aitken, insan haklarında, hak sahibi birey ile bu hakka saygı göstermesi gereken otoriteler arasında bariz bir ayrım vardır. Mülkiyeti özgürlükler ve haklar arasında sayabiliriz, ama madalyonun öbür yüzünü unutmamız gerekir: Örneğin veraset vergisi gibi çeşitli vergilerin ödenmesinde tezahür eden toplumsal sorumlulukları unutmamız gerekir.

Mülkiyeti özgürlükler ve haklar arasında sayabiliriz, ama madalyonun öbür yüzünü unutmamız gerekir: Örneğin veraset vergisi gibi çeşitli vergilerin ödenmesinde tezahür eden toplumsal sorumlulukları unutmamız gerekir.

Genel olarak bakıldığında, haklar ile yükümlülükler arasında sürekli olarak çatışma yaşanır; dolayısıyla, bu konuda uzlaştırıcı çözümler sağlanması ve bunların her zaman yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Isaiah Berlin, farklı toplumsal değerler arasındaki bu olası çatışmayı "değerler çoğulculuğu" olarak nitelemiştir. Uzlaştırıcı çözümlerin nereden bulunacağı, ilk ilkeler temelinde belirlenemez, ama bir toplumun açık ve özgür sıfatlarını hak etmesi için bu ilkelere saygı gösterilmesi gerekir. İnsanlar deneme-yanılma yöntemiyle öğrendikleri için, görüşlerinin zaman içinde evrim geçirmesi çok doğaldır, ama hiçbir toplum, mensuplarının çoğunun kabul edilebilir sayacağı bir sosyal adalet anlayışı olmadan uzun süre ayakta kalamaz.

Ne var ki, bir açık toplum, ilk temel ilkelerinin böyle göreceli bir tanımıyla yetinemez, çünkü çoğunluğun (veya ırkçı Güney Afrika örneğinde olduğu gibi, bir azınlığın) tahakkümü açık toplumun oluşmasına engel teşkil eder. Serbest seçimlere dayanan bir demokrasi bu açıdan yeterli değildir; azınlık haklarının korunmasıyla sistem tamamlanmalıdır. Bu hakların neler olduğu da, toplumdan topluma farklılık gösterecektir. Ben, açık toplumun temel ilkelerinin son ilkesi olarak hukuk düzenini saymıştım. Bu liste kuşkusuz eksiksiz değildir; yalnızca, açık toplumun ilkelerini oluşturan fikirler grubuna işaret etmektedir. Tarihin şu anında, bu ilkeler, bir açık toplumun özgül koşullarına dönüştürülebilir? Vakfımın başkanı Aryeh Neier, yedi koşul önermiştir:

- * Düzenli, serbest ve âdil seçimler;
- * Özgür ve çoğulcu medya;
- * Bağımsız yargının koruduğu bir hukuk düzeni;
- * Azınlık haklarının anayasal güvence altında olması;
- * Mülkiyet haklarını gözeten, dezavantajlı kesimlere sosyal güvenlik şemsiyesi ve fırsatlar sağlayan bir piyasa ekonomisi;
- * Çatışmaların barışçıl çözüme kavuşturulması konusunda kararlılık;
- * Yolsuzlukları engellemeye yönelik, işleyen bir yasal düzen.

Başkaları da başka listeler oluşturabilir. İlgi çekici nokta şudur: Bu ölçütlere az çok uygun ülkeler olmasına karşın, küresel toplum bu ölçütlere uymamaktadır. En büyük eksiklik, uluslararası hukuk düzeninin yerleşmemiş olmasıdır; barışın korunmasına yönelik en temel düzenlemelerden bile yoksunuz.

Bu düzenlemelerin tam olarak ne şekil alacağı, ilk ilkelerden çıkarılamaz. Gerçekliği yukarıdan aşağıya yeniden dizayn etmek, açık toplumun ilkelerini çiğnemek anlamına gelecektir. Bu, yanılabilirlik ilkesinin rasyonellikten ayrıldığı noktadır. Yanılabilirlik ilkesi, ortak çıkarın ne olduğunu bilmediğimiz anlamına gelir. Yine de, yanılabilirlik ve engellerle karşılaşan birey, küresel bir açık toplumun temel kurallarının saptanması için akıl ve engellerle karşılaşmayan bireyden daha iyi bir zemin sağlamaktadır.

Bireye değer vermeye dayanan ahlâkî bir kod ve saf akıl Batı kültürünün ürünleridir; başka kültürlerde benzerlerine rastlamak güçtür. Örneğin, Konfüçyüs etiği, aile ve ilişkilere dayanır ve Batı'dan ithal edilen evrensel kavramlarla pek uyumsuz. Yanılabilirlik ilkesi, geniş bir kültürel farklılıklar yelpazesine olanak tanır ve engellerle karşılaşan birey kavramı ilişkilere gereken değeri verir. Batı entelektüel geleneği, dünyanın diğer ülkelerine evrensel değerler adına katı bir şekilde empoze edilmemelidir. Batı'nın temsilî demokrasisi, açık toplumla uyumlu tek yönetim biçimi olmayabilir.

Yine de, genel kabul gören birtakım evrensel değerler olmalıdır. Açık toplum tanımı gereği çoğulcu olmalıdır, ama çoğulculuk arayışını, doğru-yanlış ayrımı yapılamayacak kerteğe de götürmemelidir. Hoşgörü ve ılımlılık da aynı şekilde aşırıya götürülebilir. Tam olarak neyin doğru olduğu, yalnızca deneme-yanılma yöntemiyle bulunamaz. Tanım zaman ve mekâna göre değişkenlik gösterebilir, ama herhangi bir mekân ve zamanda belli bir tanım olmalıdır.

Aydınlanma, ölümsüz doğrular arayışına dayanıyordu, oysa açık toplum, değerlerin düşünümsel ve tarih içinde değişime açık olduğunu kabul eder. Kolektif kararlar, aklın yol göstericiliğine dayanılarak alınmaz; ama kolektif kararlar alınmadan da toplumsal hayatı sürdüremeyiz. Neyin doğru, neyin yanlış olduğundan emin olamadığımız için yasalara ihtiyacımız var, dolayısıyla bu yasalara açık birer biçim vermek zorundayız. Kendi yanılabilirliklerini kabul eden ve kendi hatalarını düzeltecek mekanizmalar sağlayan kurumlara ihtiyaç duyuyoruz.

Küresel bir açık toplum, temel ilkelerini benimseyen insanlar olmadan kurulamaz. Açık toplumun kurulup yerleşebilmesi için, insanların açık toplumu arzu edilir bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak kabul etmesi gerekir. Bugünün dünyasında eksik olan unsur da budur. Yanılabilirlik ve düşünümsellik evrensel koşullardır. Eğer bu koşullar, küresel ölçekte ortak çıkarların tanınmasıyla bir araya getirilirse, yeryüzündeki bütün insanlar için ortak bir zemin oluşturabilirler.

Küresel bir açık toplum söz konusu zemin olacaktır ve yanılabilirliğimizin kabul edilmesi, evrensel kavramların beraberlerinde getirdikleri açmazların bazılarında kurtulmamıza yardımcı olabilir.

Tabii ki, açık toplumun da kendine has kusurları vardır, ancak eksikleri vaatlerin çokluğundan değil, azlığından kaynaklanmaktadır. Daha net bir ifadeyle söylersek, açık toplum, özgül kararlar için bir reçete sağlamayacak kadar genel bir kavramdır. Kurallar tümdengelimsel bir akıl yürütmeye saptanamaz. Bütün sorunlara çözüm bulabilseydik, bu, yanılabilirlik ilkesiyle çelişirdi. Bütün soruların yanıtlarını bildiklerini iddia edenler, olsa olsa kapalı bir toplum yaratırlar. Aynı şekilde, ortak çıkarın ne olduğunu bilmememiz, ortak çıkarın varlığını yadsımak için bir gerekçe olarak kullanılamaz. Daha özgül olarak, bireysel çıkarların peşinde koşulmasının ortak çıkarın güvencesi olduğu fikri, çekici, ama yanlış bir fikirdir.

Ortak çıkarların korunması ve geliştirilmesi için kurumlar oluşturmalıyız, üstelik bu kurumların kusursuz olamayacaklarını daha işin başında çok iyi biliyoruz. Bu kurumlara, ortak çıkarın değişen algılamalarına değişme kapasitesini de kazandırmamız gerekiyor- kurumların ataleti göz önüne alınırsa, bunun ne kadar zorlu bir iş olduğu da kolayca anlaşılır. Bütün bu koşullar, ancak kesintisiz bir deneme-yanılma süreciyle yerine getirebilir.

Açık toplum ilkeleri etrafında bir mutabakat yaratmak mümkün müdür? Bunlar soyut, felsefi ilkelerdir ve yanılabilirlik ilkesi, inançlarımızın aklın yol göstermesiyle oluşmadığı anlamına gelmektedir: Dolayısıyla, söz konusu ilkeleri sadece açıklayarak -benim bunları açıklamaktaki yetersizliklerimi bir yana bırakalım- genel kabul görmelerini sağlamak olanaksızdır. Bunun için bir başka şeye daha ihtiyaç vardır. Ortak çıkarın özel çıkarlar karşısında üstünlük sağlaması için, insanların ortak bir dava uğruna heyecanlanmalarını, coşku duymalarını ve bu dava etrafında birleşmeleri gerekir.

Kapalı bir toplumda bu gerçekleşebilir, çünkü özgürlük özlemi, farklı çıkarları bulunan insanları birleştiren ortak bir noktadır. Bir açık toplumda böyle bir şey olabilir mi? Kendi kendime şu soruyu sormak zorunda kaldım: "Eğer kapalı bir toplumun, insanın sağlığı açısından ne denli tehlikeli olduğunu çok erken bir yaşta öğrenmemiş olsaydım, açık toplum idealine bu kadar yürekten bağlı olur muydum?"

Kendi ülkemde, Macaristan'da, bir fikir olarak açık toplumun zafer kazanmasına tanık oldum. Rejime karşı olan herkes vakfım etrafında birleşti. Vakıf muhafetinin çok çeşitli renklerini barındırıyordu -vakıf da, fonlar herhangi bir denetim söz konusu olmaksızın doğru şekilde kullanıldığı için, bir anlamda

onların desteğiyle ayakta duruyordu- ama rejim yıkılır yıkılmaz, çeşitli muhalif gruplar birbirine karşı cephe aldılar. Zaten demokrasinin gereği de budur. Sorun şuydu: Kapalı bir topluma karşı muhalefette birleşen çeşitli gruplar, birbirleriyle mücadele ederken artık açık toplumun ilkeleriyle hareket etmiyorlardı. Bu tecrübeden aldığım dersle, açık toplumun -daha önceleri yalnızca belli belirsiz sezdiğim- bir kusurunu net bir şekilde anladım. Bütün insan ürünleri kusurlu olduğu için açık toplum kavramının da kusurlu olduğunu tabii ki biliyordum, ama bu soyut bir argümandı; burada somut bir tecrübeyle karşı karşıya gelmiştim.

Sorunu formüle etmekte güçlük çekiyordum. Olası bir yaklaşım, açık toplumun düşmanlara ihtiyacı olmasıdır. Karl Popper kitabının adını Açık Toplum ve Düşmanları koymuştu. Ben de, piyasa köktenciliğine saldırarak fiilen yeni bir düşman icat ediyordum. Cemaatleri düşmanlar inşa eder: Surlarla çevrili şehirleri de, o şehirlerde yaşayan insanları da yaratan, aslında düşmanlarıdır. Bu, açık toplumun bir cemaat olmadığını, yalnızca, mensuplarının bireysel çıkarlarına göre öncelikli ortak fıkirlere sahip olabilecek cemaatlerden oluştuğunu söylemenin bir başka yoludur.

Bu, küresel bir açık toplum yaratmaya çalışırken karşılaştığımız karmaşık sorunları gündemimize getirmektedir. Cemaatler, ötekinin dışlanması üzerine inşa edilir, oysa açık toplum küresel ölçekte kapsayıcı olmayı hedeflemektedir.

Açık topluma pozitif bir içerik vermek mümkün müdür, yoksa her zaman bir başka şeye karşı konumlanması mı gerekir? Allaha her zaman mücadele edilecek bir şey bulunmaktadır:

Yoksulluk, hastalıklar, çevre sorunları gibi... Düşmanın bir rakip devlet olması gerekmez. Ama karşısında birleşebileceğimiz bir ortak düşman bulmadıkça, ulus-devletlerin birbirlerine karşı mücadele ettiği bölünmüş bir dünya varlığını sürdürecektir. Egemen devlet düzeyinde birleşmeyi becerdik. Bugün dünyada, hukukun üstünlüğüne ve başka devletlerin egemenliğine saygı ilkesine dayanan demokratik devletler var. Şimdi bu meseleyi küresel ölçekte çözmemiz gerek.

Çözüm devlet düzeyinde bulunamaz: Küresel bir devlet, özgürlük için tek tek farklı devletlerden daha büyük bir tehdittir. Soyut bir çözüm üretmemiz de söz konusu olamaz. Bu, açık toplum ilkeleriyle çelişecektir. Dolayısıyla, şu andaki durumu analiz etmemiz gerekir. Kitabın ikinci bölümünde bu yapılmaya çalışılacaktır.